

Úterý 21. ledna 1992

Poslanec SN M. Zeman: Pane předsedo, pane předsedající, vážené Federální shromáždění, budu hlasovat pro návrh s úpravami, s jakými byl předložen, neboť se domnívám, že původní znění nebylo zcela korektní, např. proto, že dávalo vládě jisté pravomoci, přičemž ovšem vláda je ve vztahu k prezidentovi v poněkud submisivním postavení vyplývajícím už z toho, že jím je jmenována. A domnívám se, že provedená změna je z tohoto hlediska účelná tím, že tyto pravomoci vrací, byť negativně, Federálnímu shromáždění.

Současně bych však chtěl varovat před obecně rozšířenou a dalo by se říci populistickou iluzí, která vychází z názoru, že hlas lidu je hlasem božím, a že to, co nespraví parlament, spraví občané.

Jsem si vědom toho, že zejména dnes v předvolebním období, kdy se každý poněkud bojí říci to, co by rozhořčilo voliče, mohou být další poznámky pokládány za provokativní. Ale prosím, abyste zvážili prostý fakt, že např. za středověku a ještě v pozdějších staletích byla většina veřejnosti nakloněna upalování čarodějnic a že to byla byt' absolutistická, leč přesto osvícená vládnoucí moc, která toto upalování zakázala dávno před tím, než ke stejnému názoru veřejné mínění tehdejších občanů došlo.

Pokud vám tento příklad bude připadat jako příliš antikvovaný, položme si jednoduchou otázku: Kdybychom v této zemi uspořádali všelidové hlasování o tom, zda obnovit trest smrti, jak si myslíte, že by toto hlasování dopadlo? Máme k dispozici poměrně seriózní a reprezentativní průzkumy veřejného mínění a můžeme tedy vyvodit předběžný závěr.

Toto populistické krédo ostatně napadá i psychiatr prof. Cyril Höschl ve svém projevu, který koncem září (1991) přednesl v pražském Karolínu. Chtěl bych velkou většinu svého diskusního příspěvku vyplnit právě touto citací, neboť se domnívám, že **tak jako k tomuto ctihodnému shromáždění mluví zástupci různých profesí, neuškodí, jestliže k němu promluví - byť zprostředkovaně - i psychiatr.**

Dovolte mi tedy, abych citoval. *"Tato země v této době prochází rozumovou, mravní i citovou krizí. Zamýšlíme-li se hlouběji nad tím, jak k této krizi došlo, proč právě teď, musíme si připustit některá velice nepříjemná, ale bohužel pravdivá fakta. To, co nyní řeknu, není projevem univerzitní povýšenosti ani sarkasmu. Je to suché konstatování skutečnosti.*

Třetina obyvatel této země je slabá duchem. Každý sedmý občan je debilní nebo dementní nebo alkoholik. Zhruba polovina obyvatel této země má podprůměrný intelekt. Proč se o tom dnes zmiňují?

Pro oblast intelektově podprůměrnou, když pomínu stavy patologické, jsou charakteristické některé rysy, které si možná všichni neuvědomujeme, a neuvědomujeme si je zejména tehdy, jestliže se stýkáme na univerzitě pouze mezi sebou. Jestliže jedinec, který je v této intelektové kategorii, má nějakým způsobem rozumět světu, má-li se v něm nějak pohybovat a má-li ho nějak uchopit, musí si ho drasticky zjednodušit. Těmto lidem - je to tedy polovina národa - uniká ona složitá mnohotvárnost, komplementarita, mnohoznačnost světa, a to, co z tohoto světa v jejich očích zbývá, se dá rozdělit na celkem jednoduché, většinou protipólné elementy. Někdy se tomu říká černobílé myšlení. Někdo je buď dobrý, nebo špatný. To, že hranice mezi dobrem a zlem neprochází ani mezi novými a starými strukturami, ani mezi komunisty a nekomunisty, ale srdcem každého člověka, to uniká. Podobně unikají i jiné komplikovanosti.

Černobílé myšlení bohužel kontaminuje i morálku. Dobré je pouze to, čemu rozumím - a toho není mnoho. To, čemu nerozumím, je špatné. Odtud filozofie je nesmysl, matematika je k ničemu, kybernetika je pavěda, genetika je rovněž pavěda.

Z tohoto intelektového zázemí potom pramení tzv. lidové pravdy - každý cikán krade, každý žid je lichvář, každý zrzavý je zákeřný - a ty mívají často nacionální charakter. K tomu se přidává určitá sugestibilita.

Jestliže tato morálka nebo toto černobílé vidění světa je ještě spojeno - a to bývá - s neschopností rychlejších pohybů v sémantickém poli, s neschopností propadat se z jedné sémantické roviny do druhé, vede to k nedostatku smyslu pro humor. Jestliže mám nedostatek smyslu pro humor a ti druzí se smějí, nutno si zákonitě myslet, že se smějí mně. To vede k ostražitému, číhavému, nepřátelskému postoji vůči světu, k podezřívavosti a k neustálé snaze dokázat a proklamovat svoji chytrost a ke strachu, aby ze mě nikdo neudělal hlupáka. A tak vzniká obraz - bohužel ve společnosti tak frekventovaný -, který za určitých okolností - a tou okolností je právě doba, kdy zodpovědnost za naše životy přechází na nás samé, dá těmto rysům v nezakryvané podobě zaznít." Konec citátu.

Vážení kolegové, nechci pochybovat o pravdivosti statistik profesora Höschla. Ale uváděl jsem je jako poněkud paradoxní výraz své důvěry v tento i v budoucí parlament. Upřímně řečeno - kladu si někdy otázku, kolik procent poslanců v této síni je schopno pouze černobílého vidění, a přesvědčují mne o tom výsledky různých hlasování.

Na druhé straně jsem jako ten, kdo byl odsouzen na dva a půl roku nepodmíněně sedět v této sněmovně, přesvědčen jako zúčastněný pozorovatel, že **neplatí, že každý sedmý poslanec je notorický alkoholik**. Případ, kdy poslanec alkoholem intoxikovaný s tupým žuchnutím dopadne mimo své poslanecké křeslo, je v této sněmovně poměrně vzácný. Stejně tak jsem přesvědčen, že **neplatí, že dokonce každý sedmý poslanec je dementní**, a to i tehdy, kdybych do této množiny sebekriticky zahrnul i sám sebe. **A já se domnívám, že je to právě ona slabá, leč existující pozitivní deviace mezi parlamentem a veřejností, onen prostý fakt, že procento dementních mezi námi je o něco nižší, než je průměr, tento fakt zakládá moji důvěru k tomuto parlamentu. Proto bych chtěl varovat před nekritickým spoléháním na referendum. Proto bych si přál, aby tento i budoucí parlament byl natolik inteligentní, aby k referendu - pokud možno - nemuselo dojít.** Děkuji vám za pozornost. (Potlesk.)

Předsedající předseda SN M. Šútovec: Ďakujem pánu poslancovi Zemanovi. Jeho názor chce komentovať pán poslanec Pospíšil faktickou poznámkou. Máme čo do činenia s psychológiou.

Poslanec SL J. Pospíšil: Nechci komentovat názory poslance Zemana. K těm se nechci vyjadřovat vůbec, do jisté míry má moje sympatie. Chci se vyjadřovat k údajům zde uvedeným.

Není pravdou, že polovina lidí má podprůměrnou inteligenci. Polovina lidí má inteligenci podmodální, podprůměrnou inteligenci mají jen ti lidé, kteří jsou definováni více, než jednou směrodatnou odchylkou od průměru. V průměru inteligence se pohybuje 67 % populace. Pouze polovina z toho - čili přibližně 15 % z tohoto zbytku - je podprůměrná. Řekněme takových 16,5 %. Debilních není také tolik, jak říká ten váš pan profesor - nevím, ze které je školy - to jsou čísla, která se nedají změnit, jsou to čísla, která jsou dána statistikou.

Vaše názory respektuji, ale odvolávají se na pana profesora, který se nevyzná v psychometrice.

Předsedající předseda SN M. Šútovec: Ďakujem. Dúfam, že tu v tejto chvíli nebude súbor psychiatrických a psychologických škôl. Hlási sa ešte pán poslanec Kvasnička.

Poslanec SN L. Kvasnička: Vážený pán předseda, vážený pán předsedající, vážený parlament. Sůhlasím s tím, čo tu povedal pán kolega Pospíšil, ale chcel by som povedať jednu poznámku na adresu pána Zemana.

V jednej knižke od jedného veľmi významného českého psychiatra je napísané, že každý psychiater je po určitých rokoch poznamenaný svojím povoláním. Aj ja mám taký dojem, že pán profesor Höshl ako psychiater bude tým svojím povoláním tiež poznamenaný, a preto je tým všetkým poznamenaný aj ten jeho výrok. Ďakujem za pozornosť.

Předsedající předseda SN M. Šůtovec: Ďakujem. Ešte sa s faktickou poznámkou hlási pán profesor Šamalík.

Poslanec SN F. Šamalík: Já řeknu jen dvě slova - máme Listinu, máme ústavu a tam pojem "každý", bez ohledu na vše ostatní, figuruje jako to, co je podstatné v našem základním textu, který jsme tady přijali. Čili si musíme, abychom nebyli pod dojmem těchto věcí, uvědomit, že zde bylo řečeno pouze to, jak je demokracie těžká. Ale to "každé" nám musí být svaté, pokud chceme zůstat ve sfěře demokracie. (Potlesk.)

Předsedající předseda SN M. Šůtovec: Teraz prosím pána poslanca Luxa o jeho diskusný príspevok. Po ňom sa pripraví poslanec Sokol.

Poslanec SN J. Lux: Vážený pane předsedo, vážený pane předsedající, dámy a pánové. Klub Křesťanské a demokratické unie tento návrh ústavního zákona, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 327/91 Sb. o referendu, ve znění zpravodajské zprávy výborů ústavně právních, podporuje. Vítáme, že iniciativa vlád byla nahrazena iniciativou Federálního shromáždění a národních rad. Též hranice 500 000 a 250 000 odpovídá, dle našeho názoru, zvyklostem ve státech, kde referendum funguje jako významný demokratický nástroj.

Jsme přesvědčeni, že prezidentský úřad by tuto pravomoc měl mít. Chápeme tuto pravomoc jako nejvyšší stupeň zodpovědnosti k základním otázkám existence státu. Rozpoznat tyto okamžiky, v tom je velká zodpovědnost. A tu bych chtěl zdůraznit. Máme za to, že není nikdo jiný, než Úřad prezidenta, na koho je možné tuto zodpovědnost vložít - samozřejmě po vyčerpání možnosti jednání politických sil, což osobně upřednostňuji. Tento návrh podpoříme.

Předsedající předseda SN M. Šůtovec: Ďakujem. Teraz prosím pána poslanca Sokola, podpredsedu Snemovne národov, ktorý prehovorí za klub Občianskeho hnutia.

Poslanec SN J. Sokol: Pane předsedo, pane předsedající, vážené Federální shromáždění, vážení hosté. Chtěl bych obrátit vaši pozornost na jednu z námitek, kterou zde přednesl pan poslanec Kontra, a to je otázka, zda problém, který by se řešil referendem, nemohou vyřešit volby. Domnívám se, že to míří dost blízko k povaze referenda. Referendum totiž, podle mého a našeho názoru, je právě vyhrazeno jako důležitý prvek demokracie, právě pro otázky, které se volbami řeší obtížně a které mohou výsledky voleb nanejvýš zkreslovat. Jedná se o otázky, které se týkají všech občanů, dokonce i těch, podle kolegy Zemana, sedmi procent, o kterých většina občanů má jasnou představu o co jde, a které se mohou jen komolit a zkreslovat, když se kříží a míchají do otázek skutečně politických, které jsou samozřejmě v kompetenci, abych tak řekl, politických stran.

K tomu poněkud skeptickému a na můj vkus technokratickému pohledu, který zde citoval kolega Zeman - domnívám se, že v této věci nelze vycházet z žádných průzkumů veřejného mí-

nění tak, jako z nich nevycházelo vyhlášení demokracie v žádné demokratické zemi. Demokracie je odvážný krok, který praví, že se máme tvářit tak, že všichni lidé v této zemi jsou zralí a schopni toho, aby o sobě rozhodovali sami, i když každý z nás podle vlastní zkušenosti ví, jak je od tohoto ideálu daleko. Ale to je podstata demokracie, která se neptá, kolik je mezi námi nejenom lidí hloupých, debilních, ale ničemných, darebáků atd., ale odváží se tohoto šíleného kroku. Poté, co ho tolik zemí na světě s úspěchem vyzkoušelo, mám ten dojem, že se ho nemusíme bát ani my. A domnívám se, že v této věci je důležité naopak poukázat na to, jak těsná je vazba mezi volbami a referendem. Námitka o nízkých schopnostech části občanů by se samozřejmě v daleko vyšší míře obracela k volbám. A přece ji, pokud vím, nikdo nikdy nahlas neřekl. To jsou důvody, proč já a klub Občanského hnutí návrh v předložené podobě podpoříme. Děkuji.

Předsedající předseda SN M. Šútovec: Ďakujem pán poslanec Sokol. Ďalší prihlásený je poslanec Horský za klub ODÚ-VPN.

Poslanec SN M. Horský: Vážený pán predsedajúci, vážené dámy a páni. Z poverenia poslaneckého klubu ODÚ-VPN vyslovujem podporu prerokovanej novele ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňuje ústavný zákon č. 327/91. Pozitívne stanovisko nášho klubu je všeobecne známe, pretože za rok a pol poslanecký klub ODÚ-VPN podporil všetky iniciatívne návrhy zákonov či uznesení, ktoré smerovali k možnosti vyhlásenia referenda. A dovolíme si poznamenať ešte ďalšie dve okolnosti. Domnievame sa, že dlhoročné úsilie nás všetkých skutočne odráža predložený návrh novely zákona s tým, že neposilňuje ani jednu stránku, ani jeden z princípov ústavnej demokracie, ani princíp zastupiteľský, ani princíp priamej žudovej demokracie. To je po prvé.

A po druhé - sme presvedčení, že práve teraz, keď už takmer končí naše volebné obdobie, dospeľ čas, kedy všetci môžeme úspešne a bez akýchkoľvek kalkulácií zvážiť potreby občana, môžeme zvážiť tie dva milióny podpisov, ale aj okolnosť, ktorú sme uvádzali aj v minulosti, že nechceme, aby sa vožby stali predmetom zásadného vyjadrenia o otázkach štátoprávných, ale chceme, aby sa vožby stali kolbišťom triedenia politických názorov a programov. Verím, že v tom čase sme dospeli práve do tohto obdobia, kedy sme schopní prijať predložený návrh tejto novely. Preto však, že ozaj celý súbor prezidentových návrhov bol aj v tlači niekedykoľvek komentovaný ako súbor poistiek našej parlamentnej demokracie, prihovám sa, aby sme sa stotožnili s predloženým § 3, odsek a) a b) a bol skrátený termín možnosti vyhlásenia referenda z piatich na tri mesiace. Ďakujem vám za pozornosť.

Předsedající předseda SN M. Šútovec: Ďakujem. Teraz prosím pána poslancu Kostyu z klubu lavicových poslancov KSČM.

Poslanec SN L. Kostya: Pane předsedo, pane předsedající, dámy a pánové, klub levicových poslanců KSČM podporuje návrh ústavního zákona o referendu. Vzhledem k tomu, že jsou však předkládány pozměňovací návrhy z části protichůdné, doporučujeme hledání kompromisních řešení, které by příliš neměnily celkově vyrovnanou koncepci ústavně právních výborů, tak jak jsou předloženy v tisku 1197.

Přitom je třeba uznat, že řešení v čl. 3 odst. 5 není s ohledem na funkci Federálního shromáždění šťastné. Pokládáme referendum za potřebný ústavní institut, který je však až krajním prostředkem pro pokus o řešení obtížných štátoprávních otázek, do kterých bychom se neměli dostat. Základ jejich zvládnání je v odpovědnosti politických reprezentací, které dnes řídí Českou a Slovenskou republiku a koneckonců i náš společný štát.

Předsedající předseda SN M. Šútovec: Ďakujem pánu poslancovi Kostyovi. Prihlásil sa pán poslanec Mandler. Ďalej sa ešte prihlásili poslanci Jégl a Olej.

Poslanec SL E. Mandler: Vážený pane predseda, pane predsedajúci, dámy a pánové, celý tento mesiac je ve znamení prezidentových návrhov. Jsou nyní v plénu i s navrhovanými změnami a návrhy poslanců.

Zákon o referendu je první, pokud se nemýlím, pokud se mýlím, nezáleží příliš na tom, byl časově prvně předložen. Ovšem pak jich bylo ještě více. Následovaly poslanecké změny a protinávry a vznikla nepřehledná situace. Přitom jde o jednotlivé části ústavy. Jde o návrhy zákonodárné a výkonné moci. Jde o návrhy na zvýšení pravomocí prezidenta republiky. Jde o zásady parlamentní demokracie dané volbami, volební zákon a nyní o způsob začlenění referenda jako prvku přímé demokracie do systému parlamentní demokracie. V souvislosti s tím jde o formu státoprávního uspořádání, a tím také ovšem o praktické uplatnění samosprávných práv menšin a regionů. To všechno projednáváme v časové tísní a většinou v domnění, že to tak musí být. Snad právě proto je třeba, a snad mohu úvodem upozornit na některé zvláštní aspekty toho všeho.

Myslím, že je třeba začlenit předkládaný návrh o referendu, který je prvním návrhem z projednávaných zákonů do tohoto celku ústavních a státoprávních návrhů zákonů, aby byly zřejmé jisté zvláštní specifické podmínky, které všechny tyto návrhy a protinávry zákonů provázejí.

První zvláštní a známou okolností je fakt, že reprezentace zastoupené v zákonodárných sborech (a v exekutivě tím spíše) absolutně neodpovídá současnému názoru voličů. V Čechách, na Moravě i na Slovensku. Za této situace my každý o sobě máme zvláštní odpovědnost za projednávané zákony.

Druhou zvláštní věcí je okolnost, že přestože v tomto balíku zákonů nejde o ústavu celku, a vlastně ani o ústavu jako takovou, mají se ještě před volbami co nejvíce pozměnit právě ústavní orgány, které se dosti osvědčily - tzn. Federální shromáždění a volební zákon. S tím souvisí i otázka referenda.

Co se týče schopnosti Federálního shromáždění, ne snad k dokonalosti přijímaných zákonů, což je především ovšem záležitost administrativy, ale v tom, že dokázalo mnohdy řešit neřešitelné, je to všeobecně známo. V této podobě by FS jistě dokázalo pracovat na ústavě i po volbách.

Pokud se týče volebního zákona, jsou k současnému volebnímu zákonu vznášeny neodpovídající námitky, zejména rozdrobenost politického spektra. Ale není tomu tak. Na základě současného volebního zákona podle zásady poměrného zastoupení získaly většinové pozice velká hnutí popř. jejich jednoduché koalice. Pak se tato hnutí štěpila - tedy na základě politického vývoje.

Dále. To, že dnešní reprezentace názorům voličů neodpovídá, připomínám v souvislosti s další významnou okolností. Právě tato naše reprezentace se má pokusit o vytvoření pozoruhodného státoprávního hybridu v tomto balíku zákonů ve formě centralisticky federativní konfederace. Tento hybrid má vypadat takto: Ústavní orgány státu mají být přísně federativní a ústava jako celek má být postavena na základech přísně konfederativních, což je dáno aktem smlouvy mezi radami, nebo dokonce republikami a závěrečnou ratifikací radami - tedy zákonem, který budeme rovněž projednávat.

Myslím, že se tím nic nezlepší. Už za čtvrt roku to bude v Čechách příliš málo federativní a na Slovensku příliš federativní a centralistické. Jestliže se něco mělo řešit teprve až po volbách s novou československou i maďarskou reprezentací, tak to jsou zejména tyto státoprávní otázky. Neměli bychom zapomínat, že do nich patří otázky, které má řešit referendum. Navíc, neměli bychom zapomínat, že zasahují už do čtvrté okolnosti, nebo tato čtvrtá okolnost zasahuje do těchto státoprávních otázek, a to jsou blížící se volby.

Heslo, které dnes tak často slyšíme, že totiž to všechno musí být hotovo do voleb, je problematické. Tím se přímo dostávám k zákonu o referendu. Řekněme, že teď bude přijat. Řekněme, že v únoru nebo březnu vyhlásí prezident celostátní referendum, které se pak bude konat (samozřejmě to záleží na uzákoněných lhůtách) koncem dubna nebo v květnu nebo v červnu. Tedy, těsně před parlamentními volbami. To by bylo neproveditelné. Zákon o referendu by, podle mého názoru, bude-li přijat, měl beztak nabýt platnosti až po volbách. To platí o ostatních základních návrzích stejně.

Jistě, po volbách by se muselo udělat toto všechno, a snad ještě více. Ale volby přinesou možná nová zlepšení, a když ne zlepšení, tedy nové jistoty. Příslušné zákonodárné akty včetně ústavních by vznikaly klidněji, možná i s jistou rezignací, ale uvážlivěji a racionálněji.

A tak dospívám k poslední mimořádné okolnosti, kterou všichni dobře známe a na kterou jsme asi rádi zapomněli, že počátek tohoto legislativního stresu souvisí se zvláštním spojenectvím prezidenta a s jistými vrstvami české společnosti. Věci zašly dosti daleko. Byl organizován lid proti parlamentu, školáci vyšli místo do učeben do ulic, okresní úřady a učitelské sbory předvolávali poslance. Dostávali jsme poštovní lístky s předtištěným textem.

Všechna tato psychická rezidua minulých 4 - 5 desetiletí, myslím, že to s tím mnohem více souvisí než IQ obyvatelstva, mohla využít kvůli jedné, zdánlivě nepříliš problematické záležitosti. Kvůli dnes existující legislativní iniciativě prezidenta republiky.

Ve středoevropských poměrech získá zákonný návrh tím, že pochází od prezidenta republiky, vážnost věci základní, podstatné, hlavní. Pokud se pak prezident obrátí s žádostí o podporu na občany, mohou to snadno pochopit, jak jsme viděli v tom smyslu, že vytvoří lid, který nahradí regule parlamentní demokracie nátlakem.

Myslím, že legislativní iniciativa je jedním z těch bodů, kterým pravomoc prezidenta republiky právě přesahuje žádoucí meze. A právo prezidenta, aby směl vyhlášovat referendum z vlastního rozhodnutí, ještě zvyšuje tuto zákonodárnou iniciativu prezidenta. Mělo by v každém případě být podmíněno souhlasem parlamentu. Domnívám se, že problém referenda jako všechny ostatní zákony, které jsou před námi - přestože to vypadá, že otálíme - řešíme v důsledku oněch zvláštních okolností, o kterých jsem hovořil.